

BY *THEIGORFATHER*

MATEMATIKA 2

- *PRVI DEO* -

DIFERENCIJABILNOST I NEPREKIDNOST (BEZ DOKAZA)

1. ε -околина, у ознаци $U_\varepsilon(P_0)$ тачке $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0) \in \mathbb{R}^n$ је скуп свих тачака $P(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n$ чије је растојање од тачке P_0 мање од ε , тј. $d(P, P_0) < \varepsilon$.

Тачку $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ из скупа D називамо граничном тачком тог скупа, ако свака њена ε -околина садржи истовремено и тачке које припадају скупу D и тачке које му не припадају.

Скуп који садржи све своје граничне тачке је затворен скуп.

Околина тачке $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$, је било који отворен скуп $U(P_0)$ који садржи ту тачку.

Тачка $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ скупа D је унутрашња тачка, ако постоји нека њена ε -околина чије све тачке припадају скупу D .

Ако су све тачке неког скупа D унутрашње, такав скуп је отворен.

2.

преко низа тачака

Ако за произвољан низ тачака $M_n(x_n, y_n)$ из области дефинисаности, који конвергира ка тачки $M_0(x_0, y_0)$, низ одговарајућих вредности $f(x_n, y_n) (\equiv f(M_n))$ увек конвергира истом броју A , тада се тај број назива граничном вредношћу функције $f(x, y)$ у тачки M_0 .

$$A = \lim_{\substack{x \rightarrow x_0 \\ y \rightarrow y_0}} f(x, y) = \lim_{M \rightarrow M_0} f(M).$$

преко ε -околинe

За функцију $f(x, y)$ ($f(x_1, x_2, \dots, x_n)$) која је дефинисана у некој околини тачке M_0 изузев можда у M_0 кажемо да има граничну вредност A кад тачка M конвергира тачки M_0 , и пишемо

$$\lim_{M \rightarrow M_0} f(x, y) = \lim_{\substack{x \rightarrow x_0 \\ y \rightarrow y_0}} f(x, y) = A$$

$$\lim_{M \rightarrow M_0} f(x_1, x_2, \dots, x_n) = \lim_{\substack{x_1 \rightarrow x_1^0 \\ \dots \dots \dots \\ x_n \rightarrow x_n^0}} f(x_1, x_2, \dots, x_n) = A$$

За функцију $z = f(x, y)$ ($u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$) дефинисану у тачки $M_0(x_0, y_0)$ ($M_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$) и некој њеној околини, кажемо да је непрекидна у M_0 ако је

$$\lim_{\substack{M \rightarrow M_0 \\ x \rightarrow x_0 \\ y \rightarrow y_0}} f(x, y) = f(x_0, y_0)$$

$$\left(\lim_{M \rightarrow M_0} f(x_1, x_2, \dots, x_n) = f(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0) \right)$$

1.

KONVERGENCIJA NIZA TACAКА U PROSTORU

Низ тачака $P_k(x_1^k, x_2^k, \dots, x_n^k)$ у простору $D \subseteq \mathbb{R}^n$ конвергира тачки $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0) \in D$ ако $d(P_k, P_0) \rightarrow 0$ кад $k \rightarrow \infty$. Тачка P_0 је гранична тачка низа тачака P_k .

2.

Неопходан и довољан услов да низ тачака $P_k(x_1^k, x_2^k, \dots, x_n^k)$ конвергира ка $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ је да низови бројева x_i^k конвергирају ка x_i^0 за свако $i \in \{1, 2, \dots, n\}$.

Доказ. Нека $d(P_k, P_0) \rightarrow 0$ кад $k \rightarrow \infty$, тј. нека

$$(\forall \varepsilon) (\exists K_0 \in \mathbb{N}) k > K_0 \Rightarrow d(P_k, P_0) < \varepsilon.$$

Како је за свако $i \in \{1, 2, \dots, n\}$

$$|x_i^k - x_i^0| = \sqrt{(x_i^k - x_i^0)^2} \leq \sqrt{(x_1^k - x_1^0)^2 + \dots + (x_n^k - x_n^0)^2} = d(P_k, P_0),$$

то важи и

$$k > K_0 \Rightarrow |x_i^k - x_i^0| < \varepsilon,$$

из чега следи да за свако $i \in \{1, 2, \dots, n\}$ низ x_i^k конвергира ка x_i^0 .

Нека за свако $i \in \{1, 2, \dots, n\}$, низ бројева x_i^k конвергираја ка x_i^0 , тј. нека $k > K_i \Rightarrow |x_i^k - x_i^0| < \varepsilon/\sqrt{n}$ и нека је $K_0 = \max\{K_i : i \in \{1, \dots, n\}\}$. Тада

$$k > K_0 \Rightarrow \sqrt{(x_1^k - x_1^0)^2 + \dots + (x_n^k - x_n^0)^2} < \sqrt{\frac{\varepsilon^2}{\sqrt{n^2}} \cdot n} = \sqrt{\varepsilon^2} = \varepsilon,$$

што значи да низ тачака P_k конвергира ка P_0 .

3.

ТЕОРЕМА О ГРАНИЧНОЈ ВРЕД. F-ЈЕ ПРЕКО НИЗА ТАЧАКА

Ако за сваки низ тачака $P_k(x_1^k, x_2^k, \dots, x_n^k)$ који конвергира ка $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$, низ одговарајућих вредности $f(P_k)$ конвергира ка броју L , онда је L гранична вредност функције $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ у тачки P_0 .

Нека је функција $z = f(x, y)$ дефинисана у тачки $P_0(x_0, y_0)$ и некој њеној околини. Ако њен тотални прираштај $\Delta z(P_0) = f(x_0 + \Delta x, y_0 + \Delta y) - f(x_0, y_0)$ може да се напише у облику

$$\Delta z(P_0) = f'_x(P_0)\Delta x + f'_y(P_0)\Delta y + o\left(\sqrt{\Delta x^2 + \Delta y^2}\right), \quad \Delta x \rightarrow 0, \Delta y \rightarrow 0,$$

онда је функција $z = f(x, y)$ диференцијабилна у тачки P_0 .

Нека је функција $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ дефинисана у тачки $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ и некој њеној околини. Ако њен тотални прираштај $\Delta u(P_0) = f(P) - f(P_0)$, где је $P(x_1^0 + \Delta x_1, x_2^0 + \Delta x_2, \dots, x_n^0 + \Delta x_n)$ може да се напише у облику

$$\Delta u(P_0) = f'_{x_1}(P_0)\Delta x_1 + f'_{x_2}(P_0)\Delta x_2 + \dots + f'_{x_n}(P_0)\Delta x_n + o\left(\left(\sum_{i=1}^n \Delta x_i\right)^{\frac{1}{2}}\right)$$

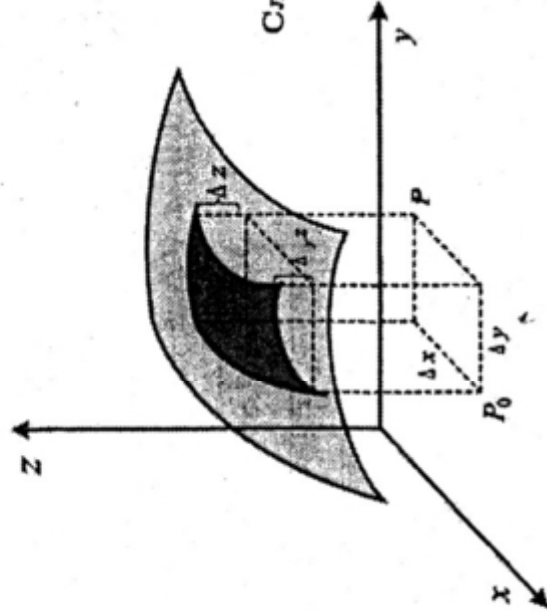
$$\Delta x_i \rightarrow 0, \quad i \in \{1, 2, \dots, n\}$$

онда је функција $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ диференцијабилна у тачки P_0 .

Нека је за задати skup $D \subset \mathbb{R}^2$, тачка $P_0(x_0, y_0) \in \text{int} D$, а $P(x, y)$ произвољна тачка skupa D . Тада су прираштаји независних променљивих x и y вредности $\Delta x = x - x_0$ и $\Delta y = y - y_0$. Са овако уведеним ознакама можемо изразити координате тачке P помоћу координата тачке P_0 : $x = x_0 + \Delta x$ и $y = y_0 + \Delta y$. Такође, можемо увести следећи важан појам:

Тотални прираштај функције $z = f(x, y)$ у тачки $P_0(x_0, y_0)$ је разлика вредности те функције у произвољној тачки $P(x, y)$ и у тачки P_0 :

$$\Delta z = f(P) - f(P_0) = f(x_0 + \Delta x, y_0 + \Delta y) - f(x_0, y_0).$$

Слика : Прираштаји функције $z = f(x, y)$ у тачки $P_0(x_0, y_0)$

Уколико, при поређењу тачака P и P_0 , варира само једна од променљивих, одговарајући прираштај функције се назива парцијални прираштај. Тако, за функцију две променљиве разликујемо парцијалне прираштаје по променљивим x и y :

- $\Delta_x z = f(x_0 + \Delta x, y_0) - f(x_0, y_0)$
- $\Delta_y z = f(x_0, y_0 + \Delta y) - f(x_0, y_0)$

Величина z се назива функцијом променљивих величина x и y на скупу $D \subseteq \mathbb{R}^2$ ако се сваком урађеном пару $(x, y) \in D$ по неком правилу придруживања f додељује тачно једна вредност променљиве $z \in E \subset \mathbb{R}$:

$$\mathbb{R}^2 \ni D \xrightarrow{f(x,y)} E \subset \mathbb{R}.$$

Ако постоје коначне граничне вредности количника парцијалних прираштаја функције $f(x, y)$ у тачки $P_0(x_0, y_0)$, са одговарајућим прираштајима независне променљиве, кад оне теже нули, тада се те граничне вредности називају парцијалним изводима функције f у тачки $P_0(x_0, y_0)$.

Ознаке:

$$\lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{f(x_0 + \Delta x, y_0) - f(x_0, y_0)}{\Delta x} = \frac{\partial f}{\partial x} = f'_x, \quad y = \text{const}$$

$$\lim_{\Delta y \rightarrow 0} \frac{f(x_0, y_0 + \Delta y) - f(x_0, y_0)}{\Delta y} = \frac{\partial f}{\partial y} = f'_y, \quad x = \text{const}$$

2) TEOREMA DOVOLJNIM USLOVIMA ZA DIFERENCIJABILNOST F-JE $Z=F(x, y)$

Нека је $P_0(x_0, y_0)$ унутрашња тачка области дефинисаности функције $z = f(x, y)$. Ако функција $z = f(x, y)$ у тачки P_0 има дефинисана оба парцијална извода, од којих је бар један непрекидан, она је у тој тачки диференцијабилна.

TEOREMA DOVOLJNIM USLOVIMA ZA DIFERENCIJABILNOST F-JE $U=F(x_1, \dots, x_n)$

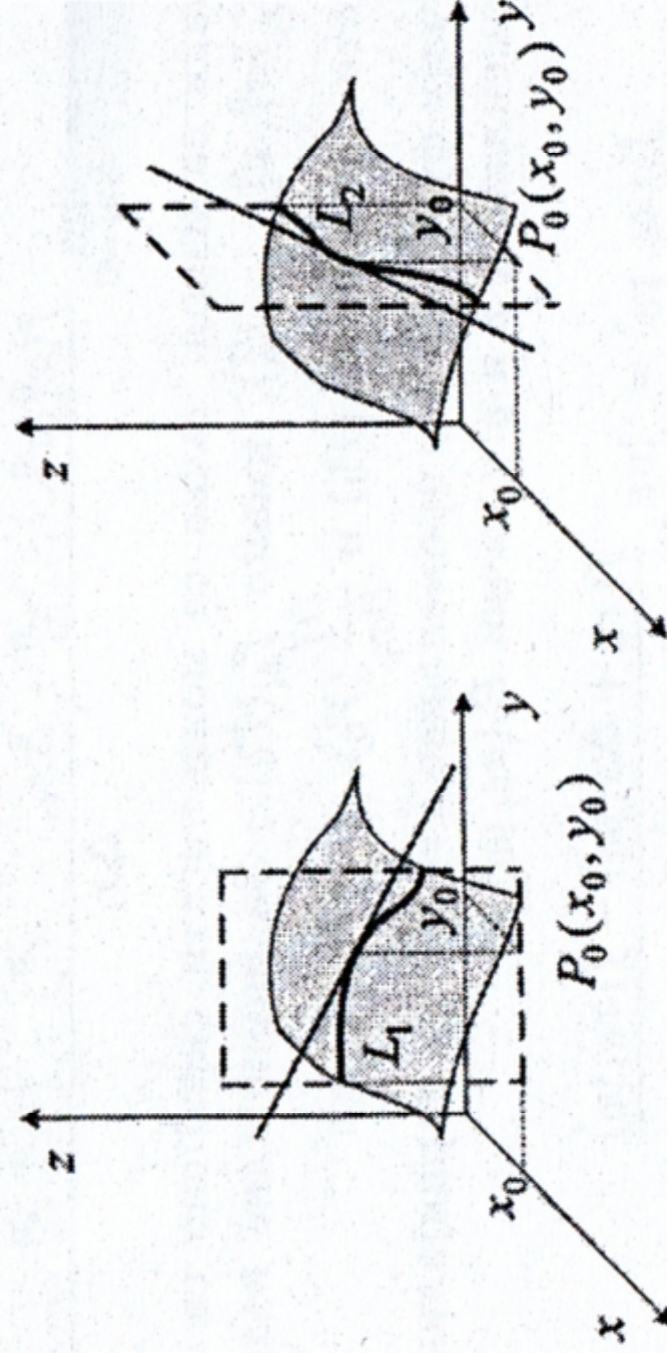
Ако функција $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ има непрекидне све парцијалне изводе у тачки $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ која је унутрашња тачка области дефинисаности, онда је та функција диференцијабилна у тачки P_0 .

Функције које испуњавају својство да су им сви парцијални изводи у тачки P_0 непрекидни, називамо непрекидно диференцијабилним.

Уколико код функције $z = f(x, y)$ фиксирамо вредност $y = y_0$, добијамо $z = f(x, y_0)$, што је заправо функција једне променљиве $\varphi(x)$. На графику се $z = f(x, y_0)$ може представити кривом L_1 која је пресек површи P дефинисане са $z = f(x, y)$ и равни $y = y_0$. Како је при томе парцијални извод $f'_x(x_0, y_0)$ једнак изводу функције $\varphi'(x_0)$, то у геометријском смислу значи да је коефицијент тангенте у равни $y = y_0$ на криву L_1 једнак парцијалном изводу $f'_x(x_0, y_0)$.

Слично, $z = f(x_0, y)$ се на графику представља кривом L_2 која је пресек површи P и равни $x = x_0$, а вредност парцијалног извода $f'_y(x_0, y_0)$ је једнака коефицијенту правца тангенте у равни $x = x_0$ на L_2 .

1)

PARCIJALNI IZVODI PRVOG REDA I DIFERENCIJABILNOST - VEC NAPISAO!

2)

Доказати да ако за функцију $z = f(x, y)$ у тачки ~~$P_0(x_0, y_0)$~~ важи
 $\Delta z - f'_x \Delta x - f'_y \Delta y = \alpha \Delta x + \beta \Delta y$, при чему $\Delta x \rightarrow 0, \Delta y \rightarrow 0 \Rightarrow \alpha \rightarrow 0, \beta \rightarrow 0$,
 онда је она диференцијабилна.

3)

За функцију $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ која је диференцијабилна у тачки $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$, главни део тоталног прираштаја $f'_{x_1} \Delta x_1 + f'_{x_2} \Delta x_2 + \dots + f'_{x_n} \Delta x_n$ је диференцијал (PRVOG REDA) те функције у P_0 .

За диференцијал се користи ознака $du(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$. Како је диференцијал функције $u = x_i$ једнак $du = \Delta x_i$, тј. $dx_i = \Delta x_i$, (кад $\Delta x_i \rightarrow 0, i \in \{1, 2, \dots, n\}$), то се диференцијал записује у облику

$$du(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0) = f'_{x_1} dx_1 + f'_{x_2} dx_2 + \dots + f'_{x_n} dx_n.$$

За рад са диференцијалом важи да је:

- $d(c \cdot f) = c \cdot df$;
- $d(f \pm g) = df \pm dg$;
- $d(f \cdot g) = g \cdot df + f \cdot dg$;
- $d\left(\frac{f}{g}\right) = \frac{g \cdot df + f \cdot dg}{g^2}, g \neq 0$.

PARCIJALNI IZVODI SLOZENE FUNKCIJE

1)

PARCIJALNI IZVODI PRVOG REDA F-JE $Z=F(X,Y)$ I GEOMETRIJSKO TUMACENJE

- VEC NAPISAO!

2) Ако су $z = F(u, v)$, $u = u(x, y)$, $v = v(x, y)$ диференцијабилне функције, извести формулу за z'_x . Написати формулу за z'_y .

Ако је дата функција $z = F(u, v)$, где су u и v функције независно променљивих x и y , тј. $u = u(x, y)$, $v = v(x, y)$, тада је z сложена функција аргумената x и y ,

$$z = F[u(x, y), v(x, y)].$$

- Израчунаћемо $\frac{\partial z}{\partial x}$ и $\frac{\partial z}{\partial y}$ под претпоставком да $F(u, v)$, $u = u(x, y)$, $v = v(x, y)$ имају непрекидне парцијалне изводе (диференцијабилне су).
- Ако се аргумент у фиксира, а x има прираштај Δx , онда су прираштаји функција u и v по променљивој x : $\Delta_x u$ и $\Delta_x v$.

Прираштај функције $z = F(u, v)$, по променљивој x (због диференцијабилности)

$$\Delta_x z = \frac{\partial f}{\partial u} \Delta_x u + \frac{\partial f}{\partial v} \Delta_x v + \alpha \Delta_x u + \beta \Delta_x v,$$

дељењем са Δx добија се

$$\frac{\Delta_x z}{\Delta x} = \frac{\partial F}{\partial u} \frac{\Delta_x u}{\Delta x} + \frac{\partial F}{\partial v} \frac{\Delta_x v}{\Delta x} + \alpha \frac{\Delta_x u}{\Delta x} + \beta \frac{\Delta_x v}{\Delta x}.$$

Како су функције $u = u(x, y)$ и $v = v(x, y)$ непрекидне, ако $\Delta x \rightarrow 0$, онда $\Delta_x u \rightarrow 0$ и $\Delta_x v \rightarrow 0$, а такође $\alpha \rightarrow 0$, $\beta \rightarrow 0$.

$$\text{Како је } \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{\Delta_x z}{\Delta x} = \frac{\partial z}{\partial x}, \quad \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{\Delta_x u}{\Delta x} = \frac{\partial u}{\partial x}, \quad \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{\Delta_x v}{\Delta x} = \frac{\partial v}{\partial x},$$

заменом у претходном изразу се добија

$$\frac{\partial z}{\partial x} = \frac{\partial F}{\partial u} \cdot \frac{\partial u}{\partial x} + \frac{\partial F}{\partial v} \cdot \frac{\partial v}{\partial x}.$$

- Слично, ако се аргумент x фиксира, а у има прираштај Δy , онда се добија
$$\frac{\partial z}{\partial y} = \frac{\partial F}{\partial u} \cdot \frac{\partial u}{\partial y} + \frac{\partial F}{\partial v} \cdot \frac{\partial v}{\partial y}$$

3)

Написати формуле за парцијалне изводе диференцијабилне функције $u = f(x_1, \dots, x_n)$ преко променљивих t_j , $j \in \{1, 2, \dots, m\}$, где су $x_i = x_i(t_1, \dots, t_m)$, $i \in \{1, 2, \dots, n\}$

диференцијабилне функције.

$$\begin{aligned} g'_{t_1} &= \frac{\partial f}{\partial x_1} \cdot \frac{\partial x_1}{\partial t_1} + \frac{\partial f}{\partial x_2} \cdot \frac{\partial x_2}{\partial t_1} + \dots + \frac{\partial f}{\partial x_n} \cdot \frac{\partial x_n}{\partial t_1} \\ g'_{t_2} &= \frac{\partial f}{\partial x_1} \cdot \frac{\partial x_1}{\partial t_2} + \frac{\partial f}{\partial x_2} \cdot \frac{\partial x_2}{\partial t_2} + \dots + \frac{\partial f}{\partial x_n} \cdot \frac{\partial x_n}{\partial t_2} \\ g'_{t_m} &= \frac{\partial f}{\partial x_1} \cdot \frac{\partial x_1}{\partial t_m} + \frac{\partial f}{\partial x_2} \cdot \frac{\partial x_2}{\partial t_m} + \dots + \frac{\partial f}{\partial x_n} \cdot \frac{\partial x_n}{\partial t_m}. \end{aligned}$$

1)

UNUTRASNJA I GRANICNA TASKA SKUPA, I OTVOREN SKUP - VEC NAPISAO!

SKUP KOLI SADRZI SVE SVOJE GRANICNE TACKE JE ZATVOREN SKUP.

2)

Ако постоји парцијални извод функције $f'_{x_i}(x_1, x_2, \dots, x_n)$, по променљивој x_j , $j \in \{1, 2, \dots, n\}$ у тачки $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$, онда се он назива парцијални извод другог реда функције $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ у тачки P_0 и означава са $f''_{x_i x_j}(P_0)$ или

$$\frac{\partial^2 f}{\partial x_j \partial x_i}(P_0).$$

3)

Нека функција $z = f(x, y)$ има дефинисане мешовите парцијалне изводе f''_{xy} , f''_{yx} на области D и нека су у датој унутрашњој тачки $P_0(x_0, y_0)$ ти изводи непрекидни. Тада су они у тој тачки и једнаки, тј.

$$f''_{xy}(P_0) = f''_{yx}(P_0).$$

1)

TOTALNI PRIRASTAJ I TOTALNI (TJ. SAMO) DIFERENCIJAL - VEC NAPISAO!2) Извести формулу за диференцијал другог реда функције $z = f(x, y)$.

Ако функције $z = f(x, y)$ има непрекидне парцијалне изводе другог реда на неком отвореном скупу $D \subseteq \mathbb{R}$, тада се диференцијал тоталног диференцијала дате функције назива диференцијалом другог реда и означава са d^2z .

Како је $d^2z = d(dz)$, то је

$$\begin{aligned} d^2z &= d(f'_x dx + f'_y dy) = d(f'_x)dx + d(f'_y)dy = \\ &= (f''_{x^2}dx + f''_{xy}dy)dx + (f''_{yx}dx + f''_{y^2}dy)dy = \\ &= f''_{x^2}dx^2 + f''_{xy}dxdy + f''_{yx}dxdy + f''_{y^2}dy^2. \end{aligned}$$

У случају да су мешовити парцијални изводи непрекидни, други диференцијал има облик

$$d^2z = f''_{x^2}dx^2 + 2 \cdot f''_{xy}dxdy + f''_{y^2}dy^2.$$

3) Написати формулу за диференцијал трећег реда функције $z = f(x, y)$.

Уколико за други диференцијал функције $z = f(x, y)$ поново тражимо диференцијал, тада се добија трећи диференцијал те функције, тако да је $d^3z = d(d^2z)$. Под претпоставком да су мешовити парцијални изводи трећег реда непрекидне функције, добија се

$$d^3z = f''_{x^3}dx^3 + 3 \cdot f''_{xy^2}dxdy^2 + 3 \cdot f''_{x^2y}dx^2dy + f''_{y^3}dy^3.$$

IMPLICITNE FUNKCIJE

1) За једначину $F(x, y) = 0$ и дато $x \in \mathbb{R}$ размотримо колико постоји одговарајућих вредности $y \in \mathbb{R}$ таквих да је уређени пар (x, y) решење дате једначине. Таквих вредности може бити једна или више, али могуће је да за дато x не постоји ни једно одговарајуће y . Нека је $D = D_x \times D_y \subseteq \mathbb{R}^2$, скуп уређених парова (x, y) таквих да је $x \in D_x$, $y \in D_y$. Ако на D , за свако x постоји тачно једно y такво да је одговарајући уређени пар решење једначине $F(x, y) = 0$, онда кажемо да је на скупу D том једначином имплицитно дефинисана функција једне променљиве и можемо писати $y = \varphi(x)$.

Слично, ако за свако $y \in D_y$ постоји тачно једно $x \in D_x$ такво да је тачна једначина $F(x, y) = 0$, онда је на скупу D том једначином такође имплицитно дефинисана функција једне променљиве, при чему, у овом случају x зависи од y . Тада можемо писати $x = \psi(y)$.

2) TEOREMA O EGZISTENCIJI I NEPREKIDNOSTI IMPLICITNE F-JE JEDNE PROM. (BEZ DOKAZA)

Нека су функција $z = F(x, y)$ и њен парцијални изводи $F'_x(x, y)$ дефинисани и непрекидни у некој околини тачке (x_0, y_0) . Нека је $F(x_0, y_0) = 0$ и $F'_y(x_0, y_0) \neq 0$. Тада постоји околина тачке x_0 у којој је једначином $F(x, y) = 0$ имплицитно дефинисана непрекидна функција $y = \varphi(x)$ за коју важи $y_0 = \varphi(x_0)$.

TEOREMA O DOVOLJNIM USLOVIMA DA IMPLICITNA F-JA JEDNE PROM. BUDE NEPREKIDNO DIFERENCIJABILNA (BEZ DOKAZA)

$$F'_x(x_0, y_0) \neq 0.$$

Нека су функција $z = F(x, y)$ и њени парцијални изводи $F'_x(x, y)$ и $F'_y(x, y)$ дефинисани и непрекидни у некој околини тачке (x_0, y_0) . Нека је $F(x_0, y_0) = 0$ и $F'_y(x_0, y_0) \neq 0$. Тада је имплицитна функција $y = \varphi(x)$ која је дефинисана једначином $F(x, y) = 0$ у околини тачке x_0 и за коју важи $y_0 = \varphi(x_0)$, непрекидно диференцијабилна у тој околини.

$$x = \psi(y)$$

$$x_0 = \psi(y_0)$$

Функције више променљивих такође могу да буду задате имплицитно, помоћу једначине или система једначина. При томе, као и код имплицитно задате функције једне променљиве, морамо да водимо рачуна о броју решења једначине, односно система. Да би функција више променљивих била дефинисана на некој области D , на овај начин, потребно је да у D једначина, односно систем једначина има јединствено решење по зависној променљивој.

Функције две променљиве $z = z(x, y)$ се често задају у имплицитном облику, помоћу једначине $F(x, y, z) = 0$, па је корисно да одредимо парцијале изводе функције задате на овај начин.

Да би смо одредили парцијални извод функције $z = z(x, y)$ по променљивој x , тражићемо извод леве и десне стране једначине $F(x, y, z) = 0$ по тој променљивој. Извод леве стране, као извод сложене функције је једнак $F'_x + F'_z \cdot z'_x$, док је на десној страни константа, па је извод једнак 0. Дакле, $F'_x + F'_z \cdot z'_x = 0$, из чега следи $z'_x = -\frac{F'_x}{F'_z}$, за $F'_z \neq 0$. Слично се добија и парцијални извод по y , $z'_y = -\frac{F'_y}{F'_z}$.

Даље, се слично могу одредити и други парцијални изводи из једначина $F'_x + F'_z \cdot z'_x = 0$, и $F'_y + F'_z \cdot z'_y = 0$, тражењем извода по x и y за леву и десну страну једначине. Тако је извод прве једначине по x

$$(F''_{xz} + F''_{zx} \cdot z'_x) + [(F''_{xz} + F''_{zx} \cdot z'_x) \cdot z'_x + F'_z \cdot z''_{x^2}] = 0$$

па је

$$z''_{x^2} = -\frac{F''_{xz} + 2F''_{xz} \cdot z'_x + F''_{zz} \cdot z'^2_x}{F'_z}.$$

Слично,

$$z''_{y^2} = -\frac{F''_{yz} + 2F''_{yz} \cdot z'_y + F''_{zz} \cdot z'^2_y}{F'_z},$$

$$z''_{xy} = z''_{yx} = -\frac{F''_{xy} + F''_{xz} \cdot z'_y + F''_{yz} \cdot z'_x + F''_{zz} \cdot z'_x \cdot z'_y}{F'_z}.$$

- Нека је дат скуп функција $y_i = y_i(x_1, x_2, \dots, x_n)$, $i = 1, 2, \dots, m$, које у некој тачки $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ имају дефинисане све парцијалне изводе првог реда. Тада се матрица састављена од парцијалних извода тих функција у тачки P_0

$$\left[\frac{\partial y_i}{\partial x_j} \right] = \begin{bmatrix} \frac{\partial y_1}{\partial x_1} & \dots & \frac{\partial y_1}{\partial x_n} \\ \dots & \dots & \dots \\ \frac{\partial y_m}{\partial x_1} & \dots & \frac{\partial y_m}{\partial x_n} \end{bmatrix}, \quad i = 1, 2, \dots, m, \quad j = 1, 2, \dots, n$$

назива Јакобијева матрица датог скупа функција у тачки P_0 .

- Када је $m = n$, детерминанта Јакобијеве матрице се назива јакобијан или функционална детерминанта и означава

$$\frac{D(y_1, y_2, \dots, y_n)}{D(x_1, x_2, \dots, x_n)}.$$

Општи случај теореме о систему имплицитних функција више променљивих гласи:

Нека су функције $F_i(x_1, x_2, \dots, x_n, y_1, y_2, \dots, y_m)$, $i = 1, 2, \dots, m$ непрекидно диференцијабилне у некој околини тачке $(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0, y_1^0, y_2^0, \dots, y_m^0)$. Ако важи $F_i(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0, y_1^0, y_2^0, \dots, y_m^0) = 0$ и ако је јакобијан

$$\frac{D(F_1, F_2, \dots, F_m)}{D(y_1, y_2, \dots, y_m)} \neq 0,$$

тада постоји таква околина $G = G_x \times G_y \subseteq \mathbb{R}^{n+m}$ тачке $(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0, y_1^0, y_2^0, \dots, y_m^0)$ да за свако $x = (x_1, x_2, \dots, x_n) \in G_x$ ($G_x \subseteq \mathbb{R}^n$) постоји тачно једно решење

$y = (y_1(x_1, x_2, \dots, x_n), y_2(x_1, x_2, \dots, x_n), \dots, y_m(x_1, x_2, \dots, x_n)) \in G_y \subseteq \mathbb{R}^m$ скупа једначина

$$F_i(x_1, x_2, \dots, x_n, y_1, y_2, \dots, y_m) = 0, \quad i = 1, 2, \dots, m$$

које задовољава услов $y_i^0 = y_i(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$, $i = 1, 2, \dots, m$, а функција је $y_i = y_i(x_1, x_2, \dots, x_n)$, $i = 1, 2, \dots, m$ су непрекидно диференцијабилне на G_x и њихови парцијални изводи представљају јединствено решење система

$$\frac{\partial F_i}{\partial x_j} + \sum_{k=1}^m \frac{\partial F_i}{\partial y_k} \frac{\partial y_k}{\partial x_j} = 0, \quad i = 1, 2, \dots, m.$$

1)

PRIRASTAJI NEZAVISNIH PROMENJIVIH, TOTALNI PRIRASTAJ F-JE I PARCIJALNI PRIRASTAJI - VEC NAPISAO!

2)

Посматрајмо функцију $u = f(x, y, z)$ у скаларном пољу $\Omega \subseteq \mathbb{R}^3$. Нека су дате тачка $M_0(x_0, y_0, z_0)$ и јединични вектор $v = (v_x, v_y, v_z)$ у области Ω . Онда под приштајем функције у смеру вектора v у тачки M_0 подразумевамо вредност

$$\Delta_v u(x_0, y_0, z_0) = f(x_0 + tv_x, y_0 + tv_y, z_0 + tv_z) - f(x_0, y_0, z_0), \quad t > 0.$$

Ако постоји гранична вредност

$$\lim_{t \rightarrow 0+} \frac{f(x_0 + tv_x, y_0 + tv_y, z_0 + tv_z) - f(x_0, y_0, z_0)}{t}$$

називамо је извод у смеру вектора v у тачки M_0 и означавамо са

$$f'_v \text{ или } \frac{\partial u}{\partial v}.$$

3) TEOREMA O IZVODU U SMERU VEKTORA ZA DIFERENCIJABILNU FUNKCIJU

Извод диференцијабилне функције $u = f(x, y, z)$ у смеру јединичног вектора $v = (v_x, v_y, v_z)$ је једнак

$$f'_v = f'_x \cdot v_x + f'_y \cdot v_y + f'_z \cdot v_z.$$

Доказ. За диференцијабилну функцију важи

$$\Delta u = f'_x \cdot \Delta x + f'_y \cdot \Delta y + f'_z \cdot \Delta z + o(\rho), \quad \rho = \sqrt{\Delta x^2 + \Delta y^2 + \Delta z^2}.$$

Ако уместо тоталног приштаја Δu посматрамо приштај у смеру вектора v , $\Delta_v u$, онда су приштаји независних променљивих једнаки $\Delta x = tv_x$, $\Delta y = tv_y$, $\Delta z = tv_z$, а $d = t$, $t > 0$. Заменом се добија

$$\Delta_v u = f'_x \cdot tv_x + f'_y \cdot tv_y + f'_z \cdot tv_z + o(t),$$

а дељењем са t

$$\frac{\Delta_v u}{t} = f'_x \cdot v_x + f'_y \cdot v_y + f'_z \cdot v_z + \frac{o(t)}{t}.$$

После преласка на граничну вредност добија се тражена релација

$$f'_v = f'_x \cdot v_x + f'_y \cdot v_y + f'_z \cdot v_z.$$

1)

Када је у скаларном пољу $\Omega \subseteq \mathbb{R}^3$ дата диференцијабилна функција $u = f(x, y, z)$, за сваку тачку поља $M_0 \in \Omega$ се може одредити одговарајући вектор

$$\text{grad} u(M_0) = f'_x(M_0) \cdot \mathbf{i} + f'_y(M_0) \cdot \mathbf{j} + f'_z(M_0) \cdot \mathbf{k}$$

који називамо градијент. Како је за диференцијабилну функцију u могуће одредити овакав вектор у свакој тачки поља, можемо сматрати да је горњим изразом дефинисана векторска функција и задато векторско поље, поље градијента.

2) Веа градијента и извода у смеру вектора.

$$\frac{\partial u}{\partial s} = \frac{\partial u}{\partial x} \cos \alpha + \frac{\partial u}{\partial y} \cos \beta + \frac{\partial u}{\partial z} \cos \gamma = \left(\frac{\partial u}{\partial x}, \frac{\partial u}{\partial y}, \frac{\partial u}{\partial z} \right) \cdot (\cos \alpha, \cos \beta, \cos \gamma)$$

3) KADA JE IZVOD U SMERU VEKTORA NAJVEĆI? DEFINISI ANTIGRADIJENT.

Како је вредност $|\text{grad} u| \cdot \cos \varphi$ највећа када је $\cos \varphi = 1$, тј. $\varphi = 0$, то је вредност извода f'_v највећа када је смер градијента и вектора v исти. То показује да функција $u = f(x, y, z)$ најбрже расте у смеру градијента.

Слично, ако желимо да одредимо када је f'_v најмање, односно када функција најспорије расте (или најбрже опада), онда је потребно узети $\cos \varphi = -1$, што је испуњено за $\varphi = \pi$, тј. вектор v има супротан смер од градијента. Заправо сматрамо да функција најспорије расте у смеру вектора који се назива антиградијент, а једнак је $-\text{grad} u$.

- 1) • Величина z се назива функцијом променљивих величина x и y на скупу $D \subseteq \mathbb{R}^2$ ако се сваком урађеном пару $(x, y) \in D$ по неком правилу придруживања f додељује тачно једна вредност променљиве $z \in E \subset \mathbb{R}$:

$$\mathbb{R}^2 \supset D \xrightarrow{f(x,y)} E \subset \mathbb{R}.$$

- Скуп свих уређених парова (x, y) , за које постоји одговарајућа вредност z , добијена по правилу f , назива се област дефинисаности D функције.
- Скуп свих реалних бројева z , који се добијају по правилу f , од свих могућих парова (x, y) из области дефинисаности D , назива се скуп вредности.

Површ S у простору $\mathbb{R}^3$ коју можемо да опишемо помоћу диференцијабилне функције $z = f(x, y)$ називамо глатка површ.

Ако постоји раван која садржи тангенте T за све криве линије L које леже на површи S и пролазе кроз тачку $M_0(x_0, y_0, z_0)$ тада се та раван назива тангентна раван.

2)

Ако постоји тангентна раван површи S , описане функцијом $z = f(x, y)$ која има дефинисане парцијалне изводе у тачки $P_0(x_0, y_0)$, такој да $M_0(x_0, y_0, z_0) \in S$ та раван је дата једначином

$$z - z_0 = f'_x(P_0) \cdot (x - x_0) + f'_y(P_0) \cdot (y - y_0).$$

3) TEOREMA O DOVOLJNIM USLOVIMA ZA POSTOJANJE TANGENTNE RAVNI

Глатка површ S описана са $z = f(x, y)$ у свакој тачки $M_0(x_0, y_0, z_0) \in S$, има тангентну раван.

1)

Нека је S глатка површ, а L_x и L_y криве дуж којих равни $y = y_0$ и $x = x_0$ секу S . Раван која садржи тангенте T_x и T_y тих кривих у њиховој заједничкој тачки $M_0(x_0, y_0, z_0)$ зове се тангентна раван површи S у тачки M_0 .

На основу једначина за T_x и T_y добија се једначина тангентне равни

$$z - z_0 = A(x - x_0) + B(y - y_0) = \frac{\partial z}{\partial x} \Big|_{r_0} (x - x_0) + \frac{\partial z}{\partial y} \Big|_{r_0} (y - y_0)$$

Правна N која је у датој додирној тачки M_0 глатке површи S и њене тангентне равни, нормална на ову раван, зове се нормала површи S у датој тачки M_0 .

2)

Ако су $z = F(u, v)$, $u = u(x, y)$, $v = v(x, y)$ диференцијабилне функције, извести формулу за z'_x . Написати формулу за z'_y .

Ако је дата функција $z = F(u, v)$, где су u и v функције независно променљивих x и y , тј. $u = u(x, y)$, $v = v(x, y)$, тада је z сложена функција аргумената x и y ,

$$z = F[u(x, y), v(x, y)].$$

- Израчунаћемо $\frac{\partial z}{\partial x}$ и $\frac{\partial z}{\partial y}$ под претпоставком да $F(u, v)$, $u = u(x, y)$, $v = v(x, y)$ имају непрекидне парцијалне изводе (диференцијабилне су).
- Ако се аргумент y фиксира, а x има прираштај Δx , онда су прираштаји функција u и v по променљивој x : $\Delta_x u$ и $\Delta_x v$.

Прираштај функције $z = F(u, v)$, по променљивој x (због диференцијабилности)

$$\Delta_x z = \frac{\partial f}{\partial u} \Delta_x u + \frac{\partial f}{\partial v} \Delta_x v + \alpha \Delta_x u + \beta \Delta_x v,$$

дељењем са Δx добија се

$$\frac{\Delta_x z}{\Delta x} = \frac{\partial F}{\partial u} \frac{\Delta_x u}{\Delta x} + \frac{\partial F}{\partial v} \frac{\Delta_x v}{\Delta x} + \alpha \frac{\Delta_x u}{\Delta x} + \beta \frac{\Delta_x v}{\Delta x}.$$

Како су функције $u = u(x, y)$ и $v = v(x, y)$ непрекидне, ако $\Delta x \rightarrow 0$, онда $\Delta_x u \rightarrow 0$ и $\Delta_x v \rightarrow 0$, а такође $\alpha \rightarrow 0$, $\beta \rightarrow 0$.

$$\text{Како је } \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{\Delta_x z}{\Delta x} = \frac{\partial z}{\partial x}, \quad \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{\Delta_x u}{\Delta x} = \frac{\partial u}{\partial x}, \quad \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{\Delta_x v}{\Delta x} = \frac{\partial v}{\partial x},$$

заменом у претходном изразу се добија

$$\frac{\partial z}{\partial x} = \frac{\partial F}{\partial u} \cdot \frac{\partial u}{\partial x} + \frac{\partial F}{\partial v} \cdot \frac{\partial v}{\partial x}.$$

- Слично, ако се аргумент x фиксира, а y има прираштај Δy , онда се добија

$$\frac{\partial z}{\partial y} = \frac{\partial F}{\partial u} \cdot \frac{\partial u}{\partial y} + \frac{\partial F}{\partial v} \cdot \frac{\partial v}{\partial y}$$

3)

Једначина тангентне равни површи S у M_0 је

$$F'_x(x - x_0) + F'_y(y - y_0) + F'_z(z - z_0) = 0$$

а једначина нормале површи S у M_0 је

$$\frac{x - x_0}{F'_x} = \frac{y - y_0}{F'_y} = \frac{z - z_0}{F'_z}$$

Формулисати теорему о средњој вредности.

Ако је у некој околини тачке $P_0(x_0, y_0)$ функција $f(x, y)$ непрекидна и има непрекидне парцијалне изводе $\frac{\partial f}{\partial x}$ и $\frac{\partial f}{\partial y}$, тада је

$$f(x_0 + \Delta x, y_0 + \Delta y) - f(x_0, y_0) = \frac{\partial f}{\partial x}(x_0 + \theta \Delta x, y_0 + \theta \Delta y) \Delta x + \frac{\partial f}{\partial y}(x_0 + \theta \Delta x, y_0 + \theta \Delta y) \Delta y$$

за неко $0 < \theta < 1$.

Доказ

Према Лагранжевој теорему за функцију једне променљиве $\Phi(t)$,

$$\Phi(1) - \Phi(0) = \Phi'(\theta)(1 - 0) \text{ за неко } 0 < \theta < 1.$$

Из тога следи

$$f(x_0 + \Delta x, y_0 + \Delta y) - f(x_0, y_0) = \frac{\partial f}{\partial x}(x_0 + \theta \Delta x, y_0 + \theta \Delta y) \Delta x + \frac{\partial f}{\partial y}(x_0 + \theta \Delta x, y_0 + \theta \Delta y) \Delta y$$

што је требало доказати.

Написати Тејлоров полином n -тог степена функције $z = f(x, y)$ која има непрекидне парцијалне изводе до $n+1$ -ог реда.

$$T_n = f(x_0, y_0) + \frac{1}{1!} df(x_0, y_0) + \frac{1}{2!} d^2 f(x_0, y_0) + \dots + \frac{1}{n!} d^n f(x_0, y_0) + R_n$$

UKOLIKO JE $(x_0, y_0) = (0, 0)$ ONDA JE MAKLORENOV POLINOM

Написати Тејлоров полином n -тог степена функције $U=F(x_1, \dots, x_n)$ која има непрекидне парцијалне изводе до $n+1$ -ог реда.

Употребљавајући краће ознаке за тачке $P(x_1, x_2, \dots, x_m) \in U_\varepsilon(P_0)$ и $P_\theta(x_1^0 + \theta \Delta x_1, x_2^0 + \theta \Delta x_2, \dots, x_m^0 + \theta \Delta x_m)$, $\theta \in (0, 1)$, добија се

$$T_n(P) = f(P_0) + df(P_0) + \frac{1}{2!} d^2 f(P_0) + \dots + \frac{1}{n!} d^n f(P_0).$$

Маклоренов полином за функцију n променљивих је специјалан случај Тејлоровог полинома, када се развија у околини тачке $P_0(0, 0, \dots, 0)$.

Лагранжов облик остатка, који означавамо са $R_n^L(x, y)$.

Према томе

$$R_n^L(x, y) = \frac{1}{(n+1)!} d^{n+1} f(x_0 + \theta \Delta x, y_0 + \theta \Delta y), \quad 0 < \theta < 1.$$

Извести Тејлоров полином n -тог степена функције $z = f(x, y)$.

Развијањем функције $\Phi(t)$ у Маклоренов полином, добија се

$$\Phi(t) = \Phi(0) + \frac{1}{1!} \Phi'(0)t + \frac{1}{2!} \Phi''(0)t^2 + \dots + \frac{1}{n!} \Phi^{(n)}(0)t^n + R_n^L,$$

са грешком записаном у Лагранжевом облику

$$R_n^L = \frac{1}{(n+1)!} \Phi^{(n+1)}(\theta) t^{n+1}, \quad 0 < \theta < 1.$$

За $t = 1$:

$$\Phi(1) = \Phi(0) + \frac{1}{1!} \Phi'(0) + \frac{1}{2!} \Phi''(0) + \dots + \frac{1}{n!} \Phi^{(n)}(0) + R_n^L,$$

$$R_n^L = \frac{1}{(n+1)!} \Phi^{(n+1)}(\theta).$$

Према дефиницији функције $\Phi(t)$,

$$\Phi(1) = f(x_0 + \Delta x, y_0 + \Delta y), \quad \Phi(0) = f(x_0, y_0),$$

$$\Phi'(0) = \frac{\partial f}{\partial x}(x_0, y_0) \Delta x + \frac{\partial f}{\partial y}(x_0, y_0) \Delta y = df(x_0, y_0),$$

$$\Phi''(0) = \left(\frac{\partial f}{\partial x}(x_0, y_0) \Delta x + \frac{\partial f}{\partial y}(x_0, y_0) \Delta y \right)^{[2]} = d^2 f(x_0, y_0),$$

.....

$$\Phi^{(n)}(0) = \left(\frac{\partial f}{\partial x}(x_0, y_0) \Delta x + \frac{\partial f}{\partial y}(x_0, y_0) \Delta y \right)^{[n]} = d^n f(x_0, y_0),$$

$$\Phi^{(n+1)}(\theta) = \left(\frac{\partial f}{\partial x} \Big|_{P_\theta} \Delta x + \frac{\partial f}{\partial y} \Big|_{P_\theta} \Delta y \right)^{[n+1]} = d^{n+1} f(P_\theta),$$

$$P_\theta(x_0 + \theta \Delta x, y_0 + \theta \Delta y), \quad 0 < \theta < 1,$$

1)

Као и код функција једне променљиве, појам локалног екстремума - максимума или минимума, се може увести и код функција више променљивих.

Функција n -променљивих $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ има **локални максимум** у тачки $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ ако постоји $\varepsilon > 0$ тако да у свим тачкама $P(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \overset{\circ}{U}_\varepsilon(P_0)$ има мању вредност него у тачки P_0 .

То можемо записати и на следећи начин

$$(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \overset{\circ}{U}_\varepsilon(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0) \Rightarrow f(x_1, x_2, \dots, x_n) < f(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$$

или

$$(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \overset{\circ}{U}_\varepsilon(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0) \Rightarrow \Delta f(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0) < 0.$$

Минимум дефинишемо слично:

Функција n -променљивих $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ има **локални минимум** у тачки $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ ако постоји $\varepsilon > 0$ тако да у свим тачкама $P(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \overset{\circ}{U}_\varepsilon(P_0)$ има већу вредност него у тачки P_0 , тј.

$$(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \overset{\circ}{U}_\varepsilon(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0) \Rightarrow f(x_1, x_2, \dots, x_n) > f(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$$

или

$$(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \overset{\circ}{U}_\varepsilon(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0) \Rightarrow \Delta f(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0) > 0.$$

2) TEOREMA O NEOPHODNIM USLOVIMA ZA EKSTREMUM F-JE N PROMENLJIVIH

Ако функција $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ има екстремум у тачки $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ у којој гостоје сви парцијални изводи, онда су ти парцијални изводи у тачки P_0 једнаки нули, тј. $f'_{x_i}(P_0) = 0$ за свако $i \in \{1, 2, \dots, n\}$.

Доказ. Ако фиксирамо вредности $x_j = x_j^0$ свих променљивих, осим x_i за произвољно $i \in \{1, 2, \dots, n\}$, онда функција $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ постаје функција једне променљиве $g(x_i) = f(x_1^0, x_2^0, \dots, x_{i-1}^0, x_i, x_{i+1}^0, \dots, x_n^0)$ која има екстремум за $x_i = x_i^0$. Према теорему о неопходним условима за екстремум функције једне променљиве следи да је $g'(x_i) = 0$. Како је извод функције g једнак парцијалном изводу функције f по променљивој x_i , то је $f'_{x_i}(P_0) = 0$. Бирали смо произвољну променљиву x_i , па тврђење важи за свако $i \in \{1, 2, \dots, n\}$, што је и требало доказати.

Ако за функције $z = f(x, y)$ две променљиве, уведемо краће ознаке $A = f''_{xx}(P_0)$, $B = f''_{xy}(P_0)$, $C = f''_{yy}(P_0)$, онда важи следећа теорема

Нека функција $z = f(x, y)$ у околини стационарне тачке $P_0(x_0, y_0)$ има непрекидне све парцијалне изводе другог реда. Тада

1. Ако је $A \cdot C - B^2 > 0$ и $A < 0$, тада функција $z = f(x, y)$ има у тачки $P_0(x_0, y_0)$ максимум.
2. Ако је $A \cdot C - B^2 > 0$ и $A > 0$, тада функција $z = f(x, y)$ има у тачки $P_0(x_0, y_0)$ минимум.
3. Ако је $A \cdot C - B^2 < 0$ тада функција $z = f(x, y)$ у тачки $P_0(x_0, y_0)$ нема екстремум.
4. Ако је $A \cdot C - B^2 = 0$, тада се овом методом не може одређити карактер стационарне тачке.

3)

... о НЕОПХОДНИМ...

Из тврђења теореме следи да ако функција $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ има дефинисане парцијалне изводе у целој области дефинисаности, онда се сви кандидати за екстремуме могу добити као решења система једначина

$$f'_{x_i}(x_1, x_2, \dots, x_n) = 0, \quad i = 1, 2, \dots, n.$$

Решења овог система се зову стационарне тачке.

Тачке $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ у којима функција више променљивих $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ има све парцијалне изводе једнаке нули, или неки од тих извода није дефинисан, су критичне тачке функције.

1)

Сума облика

$$Q(x_1, x_2, \dots, x_n) = \sum_{i=1}^n a_{ij} x_i x_j$$

назива се квадратна форма.

Квадратна форма се може записати и у векторском облику

$$Q(x_1, x_2, \dots, x_n) = [x_1, \dots, x_n] \begin{bmatrix} a_{11} & \dots & a_{1n} \\ \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ \dots \\ x_n \end{bmatrix} = x^T A x.$$

Квадратна форма је позитивно дефинисана ако је $Q(x_1, x_2, \dots, x_n) > 0$ кад год је $(x_1, x_2, \dots, x_n) \neq (0, 0, \dots, 0)$, а негативно дефинисана ако је $Q(x_1, x_2, \dots, x_n) < 0$ кад год је $(x_1, x_2, \dots, x_n) \neq (0, 0, \dots, 0)$.

2)

За функцију $z = f(x, y)$ формирајмо матрицу других парцијалних извода

$$H(f(x, y)) = \begin{bmatrix} f''_{xx} & f''_{xy} \\ f''_{yx} & f''_{yy} \end{bmatrix},$$

која је позната као Хесеова матрица.

Често се у ознаци Хесијана изоставља ознака функције и наводи само тачка у којој се траже изводи: $H(x, y)$.

За тачку $P_0(x_0, y_0)$, главни минори Хесеове матрице $H(P_0)$ су $D_1 = A$ и $D_2 = AC - B^2$, па се услови теореме своде на проверу знака за D_1 и D_2 , под условом да је $D_2 \neq 0$.

3)

TEOREMA O DOVOLJNIM USLOVIMA ZA EKSTREMUM F-JE N PROMENJIVIH, PREKO DRUGOG DIFERENCIJALA KAO KVADRATNE FORME (BEZ DOKAZA)

Нека у некој околини тачке $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ функција $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ има непрекидне парцијалне изводе до другог реда и нека је P_0 стационарна тачка.

- Ако је квадратна форма Q позитивно дефинисана, функција $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ у тачки P_0 има строги минимум.
- Ако је квадратна форма Q негативно дефинисана, функција $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ у тачки P_0 има строги максимум.
- Ако је квадратна форма Q мења знак, функција $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ у тачки P_0 нема екстремум.

SILVESTEROV KRITERIJUM

1) KVADRATNA FORMA, POZITIVNO I NEGATIVNO DEFINISANE FORME - VEC NAPISAO!

2) FORMULISATI SILVESTEROV KRITERIJUM

Нека је $Q(x_1, x_2, \dots, x_n)$ дата квадратна форма и нека је S одговарајућа симетрична матрица. Ако су главни минори реда $i \in \{1, 2, \dots, n\}$, матрице S_i означени D_i , тада важи

- $Q(x_1, x_2, \dots, x_n)$ је позитивно дефинисана ако $D_1 > 0, D_2 > 0, \dots, D_n > 0$.
- $Q(x_1, x_2, \dots, x_n)$ је негативно дефинисана ако $D_1 < 0, D_2 > 0, \dots, (-1)^n D_n > 0$.

3) PRIMENA SILVESTOROVOG KRITERIJUMA NA ISPITIVANJE DOVOLJNIH USLOVA ZA LOKALNI EKSTREMUM

У случају квадратне форме две променљиве $Q(x, y)$, Силвестерова теорема гласи:

Квадратна форма $Q(x, y)$ је позитивно дефинисана ако $D_1 > 0, D_2 > 0$, а негативно дефинисана ако $D_1 < 0, D_2 > 0$.

Код квадратне форме три променљиве $Q(x, y, z)$, исказ Силвестерова теорема постаје:

Квадратна форма $Q(x, y, z)$ је позитивно дефинисана ако $D_1 > 0, D_2 > 0, D_3 > 0$, а негативно дефинисана ако $D_1 < 0, D_2 > 0, D_3 < 0$.

USLOVNI EKSTREMUM

1) Дефинисати појам условног екстремума за функцију n променљивих са m услова.

Уколико тражимо екстремуме функције $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ при условима облика $g_1(x_1, x_2, \dots, x_n) = 0, \dots, g_m(x_1, x_2, \dots, x_n) = 0$, може се формирати одговарајућа Лагранжова функција

$$L(x_1, \dots, x_n, \lambda_1, \dots, \lambda_m) = f(x_1, \dots, x_n) + \lambda_1 g_1(x_1, \dots, x_n) + \dots + \lambda_m g_m(x_1, \dots, x_n)$$

(BEZ DOKAZA)

2) TEOREMA O NEOPHODNIM USLOVIMA ZA USLOVNI EKSTREMUM F-JE DVE PROMENLJIVE

Неопходан услов да функција $z = f(x, y)$ при услову $\varphi(x, y) = 0$ има екстремум у тачки $P_0(x_0, y_0)$, под претпоставком да функције $f(x, y)$ и $\varphi(x, y)$ имају непрекидне парцијалне изводе у околини тачке $P_0(x_0, y_0)$ и да важи $\varphi'_y(x_0, y_0) \neq 0$, јесте да постоји такав реалан број λ_0 да вредности λ_0, x_0, y_0 задовољавају систем једначина

$$f'_x(x_0, y_0) + \lambda_0 \varphi'_x(x_0, y_0) = 0$$

$$f'_y(x_0, y_0) + \lambda_0 \varphi'_y(x_0, y_0) = 0$$

$$\varphi(x_0, y_0) = 0.$$

TEOREMA O NEOPHODNIM USLOVIMA ZA USLOVNI EKSTREMUM F-JE

N PROMENLJIVIH SA M USLOVA (TEOREMA O NEOPHODNIM USLOVIMA ZA USLOVNI EKSTREMUM)

Нека је $P_0(x_1^0, \dots, x_n^0)$ екстремум функције $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ при условима $g_1(x_1, x_2, \dots, x_n) = 0, \dots, g_m(x_1, x_2, \dots, x_n) = 0$. Ако претпоставимо да функције $f, g_1, \dots, g_m$ имају парцијалне изводе првог реда у околини тачке P_0 и да је

$$\text{rang} \left[\frac{\partial g_i}{\partial x_j} \Big|_{P_0} \right]_{m \times n} = m, \text{ онда}$$

постоје вредности $\lambda_1^0, \dots, \lambda_m^0$ ($\lambda_0 = (\lambda_1^0, \dots, \lambda_m^0)$), тако да важи

$$\frac{\partial L}{\partial x_1} \Big|_{(P_0, \lambda_0)} = \frac{\partial f}{\partial x_1} \Big|_{P_0} + \lambda_1^0 \frac{\partial g_1}{\partial x_1} \Big|_{P_0} + \dots + \lambda_m^0 \frac{\partial g_m}{\partial x_1} \Big|_{P_0} = 0$$

$$\frac{\partial L}{\partial x_n} \Big|_{(P_0, \lambda_0)} = \frac{\partial f}{\partial x_n} \Big|_{P_0} + \lambda_1^0 \frac{\partial g_1}{\partial x_n} \Big|_{P_0} + \dots + \lambda_m^0 \frac{\partial g_m}{\partial x_n} \Big|_{P_0} = 0$$

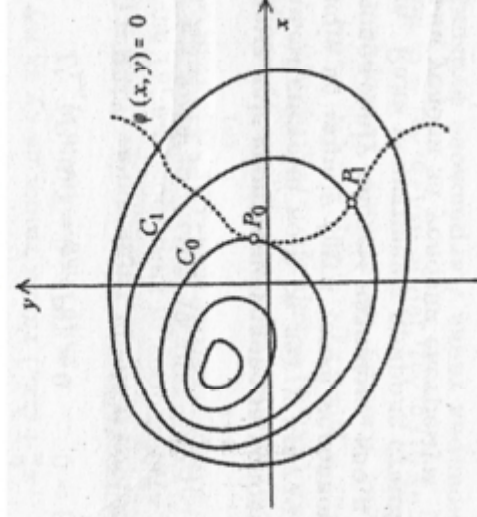
$$\frac{\partial L}{\partial \lambda_1} \Big|_{(P_0, \lambda_0)} = g_1(x_1^0, \dots, x_n^0) = 0$$

$$\frac{\partial L}{\partial \lambda_m} \Big|_{(P_0, \lambda_0)} = g_m(x_1^0, \dots, x_n^0) = 0.$$

3) Геометријско тумачење условног екстремума за функцију две променљиве

Функцију $z = f(x, y)$ можемо графички да прикажемо преко мреже ниво-линија. При томе свака линија задовољава једначину облика $f(x, y) = C$ где је C константна вредност, различита за сваку од ниво-линија (на слици 4.3.4 $C = C_i, i \in \{1, 2, 3, 4, 5\}$). Услов

Слика 4.3.4: Геометријско тумачење условног екстремума

$\varphi(x, y) = 0$ графички представља линију, која је на слици означена испрекидано.

На приказаној слици један од пресека ниво-линије $C = C_1$ и линије $\varphi(x, y) = 0$ је тачка P_1 . Како је са једне стране ниво-линије $C = C_1, f(x, y) < C_1$, а са друге $f(x, y) > C_1$, тачка P_1 не може да буде условни екстремум, јер у њеној околини постоје и тачке у којима вредност функције $z = f(x, y)$ већа, и у којима је мања, него у тачки P_1 (а при томе је у њима испуњен услов $\varphi(x, y) = 0$).

С друге стране, линија $\varphi(x, y) = 0$ додирује ниво-линију $C = C_0$ у тачки P_0 , тј. сем у тој тачки, стално је са исте стране ниво-линије. Зато за тачке линије $\varphi(x, y) = 0$, из неке околини тачке P_0 , различите од P_0 , увек важи $f(x, y) < C_0 = f(P_0)$, или $f(x, y) > C_0 = f(P_0)$, у зависности од тога да ли је $C_1 < C_0$ или $C_1 > C_0$. Према томе тачка P_0 је условни екстремум функције $z = f(x, y)$.

Ако функције $f(x, y)$ и $\varphi(x, y)$ имају непрекидне парцијалне изводе првог реда, тада постоје тангенте на криве линије $f(x, y) = C_0$ и $\varphi(x, y) = 0$. Како се те линије додирују у P_0 , у питању је иста тангента. Њен коефицијент на основу $f(x, y) = C_0$ је $y' = -\frac{f'_x(P_0)}{f'_y(P_0)}$,

а на основу $\varphi(x, y) = 0, y' = -\frac{\varphi'_x(P_0)}{\varphi'_y(P_0)}$. Зато је

$$\frac{f'_x(P_0)}{f'_y(P_0)} = \frac{\varphi'_x(P_0)}{\varphi'_y(P_0)} (= -\lambda).$$

Нека функције $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$, $g_1(x_1, x_2, \dots, x_n)$, $g_2(x_1, x_2, \dots, x_n)$, ..., $g_n(x_1, x_2, \dots, x_n)$ имају непрекидне парцијалне изводе другог реда у околини тачке $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ такве да је $(P_0, \lambda_0) = (x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0, \lambda_1^0, \lambda_2^0, \dots, \lambda_m^0)$ стационарна тачка Лагранжове функције, и нека је $\text{rang} \left(\frac{\partial g_i}{\partial x_j} \right)_{m \times n} = m$. Ако је

- $d_X^2 L(P_0, \lambda_0)$ позитивно дефинисана, онда је у тачки P_0 условни строги минимум функције $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$, при условима $g_i(x_1, x_2, \dots, x_n) = 0$, $i = 1, \dots, m$,
- $d_X^2 L(P_0, \lambda_0)$ негативно дефинисана, онда је у тачки P_0 условни строги максимум функције $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$, при условима $g_i(x_1, x_2, \dots, x_n) = 0$, $i = 1, \dots, m$,

где је $d_X^2 L(P_0, \lambda_0)$ диференцијал другог реда Лагранжове функције, само по променљивим x_i у тачки (P_0, λ_0) .

OPSTA TEOREMA O DOVOLJNIM USLOVIMA ZA USLOVNI EKSTREMUM

Нека функције $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$, $g_1(x_1, x_2, \dots, x_n)$, $g_2(x_1, x_2, \dots, x_n)$, ..., $g_n(x_1, x_2, \dots, x_n)$ имају непрекидне парцијалне изводе другог реда у околини тачке $P_0(x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0)$ такве да је $(P_0, \lambda_0) = (x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0, \lambda_1^0, \lambda_2^0, \dots, \lambda_m^0)$, за неке вредности $\lambda_i = \lambda_i^0$, $i = \{1, \dots, m\}$ стационарна тачка Лагранжове функције

$$L(x_1, x_2, \dots, x_n, \lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_m) = f(x_1, x_2, \dots, x_n) + \lambda_1 g_1(x_1, x_2, \dots, x_n) + \lambda_2 g_2(x_1, x_2, \dots, x_n) + \dots + \lambda_m g_m(x_1, x_2, \dots, x_n).$$

и нека је ранг Јакобијеве матрице

$$\text{rang} \left(\frac{\partial g_i}{\partial x_j} \right)_{m \times n} = m.$$

Тада је довољан услов да тачка P_0 буде тачка условног екстрема функције $u = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$, да за све $(dx_1, dx_2, \dots, dx_n) \neq (0, 0, \dots, 0)$ који задовољавају

$$\frac{\partial g_i}{\partial x_1}(P_0) dx_1 + \frac{\partial g_i}{\partial x_2}(P_0) dx_2 + \dots + \frac{\partial g_i}{\partial x_n}(P_0) dx_n = 0, \quad i = 1, 2, \dots, m$$

квadratна форма

$$Q = d^2 L(P_0, \lambda_0) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \frac{\partial^2 L(P_0, \lambda_0)}{\partial x_i \partial x_j} dx_i dx_j,$$

буде дефинисаног знака.

Прецизније, ако је $Q > 0$ онда је P_0 тачка условног минимума, ако је $Q < 0$ онда је P_0 тачка условног максимума, а ако Q узима вредности различитог знака, онда P_0 није тачка екстрема.